

Böcker om Ungernupproret 1956

På svenska finns minst fyra läsvärda böcker om Ungern-upproret 1956: *Ungersk tragedi*, *Uppror – Budapest 1956*, *Ungern 56 – Den beväpnade sanningen* och *Den ungerska tragedin*. Ytterligare en (ny) bok (Victor Sebestyen: *Ungernrevolten 1956: Tolv dagar som skakade världen*) är aviserad, men eftersom jag ännu inte sett boken, så kan jag heller inte säga något om den.

De tre förstnämnda böckerna är skrivna av personer som kan räknas till vänstern. Nedan ges en kortfattad introduktion till de fyra böckerna och deras författare.

För den som är intresserad av den sovjetiska synen på Ungern-upproret rekommenderas *Chrusjtjov minns*, där Chrusjtjov ägnar ett helt kapitel (nr 15) åt det hela¹. Chrusjtjovs version stämmer väl överens med den officiella sovjetiska uppfattningen.

För en bakgrund till händelserna i Ungern, se Fernando Claudins bok [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 2](#) som behandlar utvecklingen i Europa efter 2:a världskriget (se särskilt kapitel 2 och 3).

”Ungersk tragedi” och ”Uppror – Budapest 1956”

Författarna till dessa två böcker fanns båda på plats i Ungern under händelserna, varför deras berättelser till stor del bygger på själupplevda minnen och erfarenheter.

[Ungersk tragedi](#) publicerades redan 1956. Dess författare, *Peter Fryer*, var medlem i det brittiska kommunistpartiet och mångårig journalist vid kommunistpartiets huvudorgan *Daily Worker*. Han skickades av tidningen till Ungern just för att bevaka händelserna. Hans sanningsenliga och engagerade rapporter utsattes dock redan från första början för censur (man strök mer kontroversiella avsnitt) och till slut stoppades publiceringen helt. För Fryer blev detta en omskakande upplevelse och efter återkomsten till England lämnade han tidningsredaktionen. Han belades med ”munkavle”, som han vägrade rätta sig efter – och han uteslöts ur kommunistpartiet. Han förlorade dock inte sin socialistiska/kommunistiska övertygelse, utan blev senare trotskist och deltog 1959 i grundandet av *Socialist Labour League* (SLL) (vars mest kände företrädare var en annan f d kommunistpartiledare, Gerry Healy).

[Uppror – Budapest 1956](#) publicerades 1966. Författare är svensken *Sture Källberg*, som 1956 arbetade i Budapest som översättare (till svenska) för *Demokratisk Ungdoms Världsfederation* (DUV), vars svenska gren, *Demokratisk Ungdom* (DU), kan betraktas som det svenska kommunistpartiets ungdomsförbund, även om det formellt var fristående från kommunistpartiet (1967 omvandlades DU till Vänsterns Ungdomsförbund, VUF). I likhet med Fryer så är Källberg mycket kritisk till stalinismen och krossandet av Ungern-upproret och i likhet med Fryer så förlorade inte heller Källberg sin tro på socialismen, utan han fortsatte att ta upp angelägna ämnen (bl a har han skrivit mycket om befrielseörelser i ”tredje världen” och om Kina).

Censur

Både Peter Fryer och Sture Källberg hade band till sina resp hemländers kommunistpartier, den förste som mångårig medlem i det brittiska kommunistpartiet och den andre som medlem i det svenska ungdomsförbundet. Båda skickade också rapporter till resp partipress, och båda blev censurerade.

¹ Se [Ungern-upproret enligt Chrusjtjov](#)

I inledningen till *Ungersk tragedi* redogör Peter Fryer för hur hans artiklar först censurerades (kontroversiella avsnitt ströks) för att sedan helt stoppas – till slut fick inte ens tidningsredaktionen ta del av det han skrev.

I en artikel med titeln ”Röda armén kommer!”, publicerad i *Dagens Nyheter* 1 juli 2006, berättar Sture Källberg att även han råkade ut för censur:

”Jag skrev två långa artiklar till *Ny Dag*, daglig kommunistisk tidning i Stockholm, om upproret och dess orsaker. Senare, när jag träffade chefredaktören Gustav Johansson, sa han att artiklarna var mycket bra ’men du måste ju förstå att jag inte kunde publicera dom’. Han tittade på mina utslitna skor och ordnade ett honorar på 40 kr till ett par nya.”

Således: varken det brittiska eller svenska kommunistpartiet kunde tillåta ärliga och sanningsenliga reportage från upproret i Ungern – man var dels rädda för Moskvas reaktioner och dels fruktade man att mindre trevliga sanningar om situationen i Östeuropa skulle ”undergräva partiets moral” och ”försvåra försäljningen av *Daily Worker*”, som en engelsk partifunktionär hade sagt till Peter Fryer. Devisen att ”sanningen gynnar proletariatet” gällde tydligen inte längre, i synnerhet inte för de ”socialistiska länderna”.

Ungern 56 – Den beväpnade sanningen

Den tredje boken, [Ungern 56 – Den beväpnade sanningen](#), är skriven av engelsmannen Andy Anderson och första upplagan publicerades 1964. Boken är dock ingen ögonvittnesskildring, utan bygger på många, främst skriftliga källor. Den kompletterar på så sätt Fryers och Källbergs mer personliga vittnesmål. En mer utförlig presentation av boken och dess historia ges i översättarens förord till boken (som publiceras samtidigt med denna artikel).

Den ungerska tragedin

Den fjärde boken, *Den ungerska tragedin*, är skriven av Sandor Kopacsi, dåvarande polischef i Budapest. Efter upproret slagits ned dömdes han till livstids fängelse, men släpptes efter 7 år vid en amnesti. 1975 emigrerade han till Kanada där han slutförde boken som publicerades 1979. Författaren ger intressanta inblickar i såväl förspelet som det ”rättsliga” efterspelet till händelserna. Som mångårig medlem i kommunistpartiet och som en ledande funktionär i den ungerska ”folkdemokratins” polismakt, så ger han oss intressant och värdefull information om det som skedde ”bakom kulisserna”, fast givetvis så bör man – som alltid i sådana här fall – inte acceptera allt som rena rama *sanningen* – det är ju svårt att kontrollera alla detaljer och man kan misstänka att författaren gärna försöker framställa sin egen roll i så ljus dager som möjligt. Men otvivelaktigt har vi här att göra med ett intressant och viktigt dokument, inte minst därför vi också får inblick i hur de ungerska ledarna behandlades efter upproret slagits ner. Kopacsi ger också en inblick i särskilt Imre Nagys politiska tänkande (som har många likheter med Dubceks i Tjeckoslovakien drygt 10 år senare). Boken finns att köpa på antikvariat och brukar även finnas på lite mer välförsedda bibliotek.

20 september 2006

Martin Fahlgren